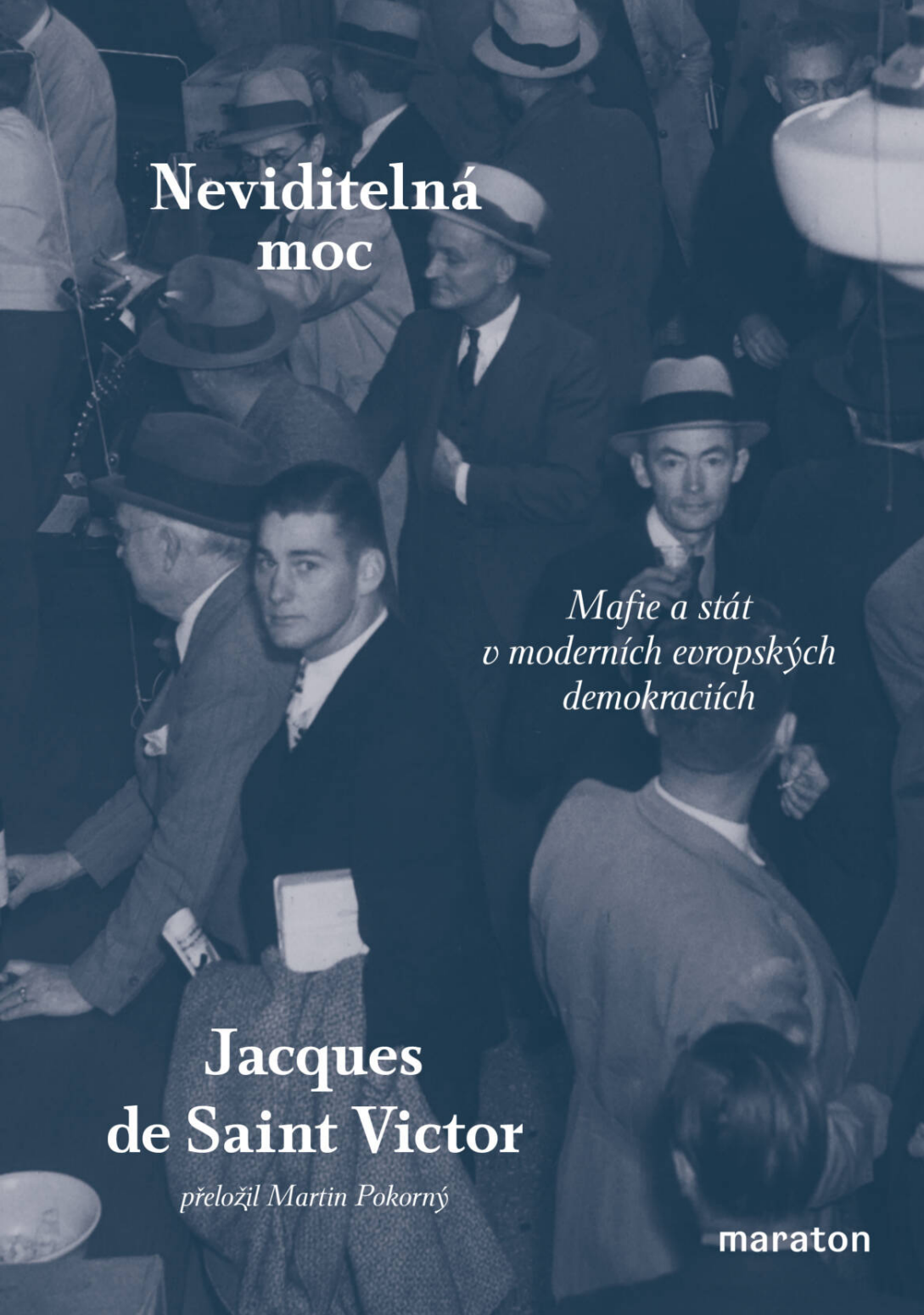

Neviditelná moc

*Mafie a stát
v moderních evropských
demokraciích*

Jacques
de Saint Victor

přeložil Martin Pokorný

maraton

m

Neviditelná moc

Neviditelná moc

*Mafie a stát
v moderních evropských
demokraciích*

**Jacques
de Saint Victor**

přeložil Martin Pokorný

Praha 2023
maraton

Cet ouvrage a bénéficié du soutien du Programme d'aide à la publication de l'Institut français.

Tato kniha vychází za přispění Programu na podporu publikační činnosti Francouzského institutu.

Cet ouvrage, publié dans le cadre du Programme d'aide à la publication F. X. Šalda, a bénéficié de la collaboration de l'Institut français de Prague.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu publikační činnosti F. X. Šalda Francouzského institutu v Praze.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
Prague

Jacques de Saint Victor
Un Pouvoir invisible
Les mafias et la société démocratique
(XIXe - XXIe siècle)

Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2012

Czech edition © Maraton, 2023
Translation © Martin Pokorný, 2023

ISBN 978-80-88411-11-6

Pro Michelu

Úvod / 13

První část

ZROD MAFIÁNSKÉ MOCI

(Od počátku 19. století do druhé světové války)

1. Ancien régime organizovaného zločinu / 21

Podivná záležitost / 22

Latrocinium a „dvůr zázraků“ / 25

„Středověké a feudální rysy“ / 28

2. Mafie před vznikem mafie / 32

Konec feudalismu a dominový efekt zločinu / 32

První poptávka po banditech / 36

Model neapolské camorry / 42

3. Risorgimento a zrození mafie / 47

Dvojznačné jaro národů / 48

Sjednocení země pod ochranou camorry a mafie / 51

Zakořenění kultury nezákonnosti / 56

4. Rozmach sicilské mafie po italském sjednocení / 63

Conca d'Oro aneb „království mafie“ / 64

Mafie dolů a mafie polí / 70

Ztroskotání prvních maxiprocesů / 73

5. Triumf demokracie a vysoká mafie / 77

Vysoká mafie, vysoká camorra a klientelistický systém / 78

Když vysoká mafie začne zabíjet / 82

Administrativní camorra a městská korupce / 90

Zrození kalábrijské mafie / 96

6. Mafie v konfrontaci s *fasci* a fašismem / 102

Socialismus a imigrace: vznik americké Cosa nostra / 102

Mafiánská Belle Époque / 107

Ve zkoušce všeobecného volebního práva / 109

Vysoká mafie uniká fašistické represi / 114

Kalábrijská mafie ve službách fašistické vlády / 118

Druhá část

PROMARNĚNÉ ŠANCE SOCIÁLNÍHO STÁTU

(1945–1989)

7. Ve jménu antifašismu a antikomunismu... / 123

Návrat sicilských kmotrů / 123

Očištění camorry / 127

Mafie a začátek studené války / 132

8. Od klientelismu horních deseti tisíc ke klientelismu mas / 138

Mafie a masový klientelismus / 138

Mafie vstupuje do služeb křesťanských demokratů:
výměnné a rodinné hlasování / 143

Podivné vydrancování Palerma / 146

Protichůdné zákonitosti sociálního státu: Neapol a Marseille / 150

9. Od francouzské spojky k pizza-spojce / 159

Od cigaret k farmaceutickým výrobkům / 160

Sláva a pád francouzské spojky / 168

Vzestup sicilských drogových kmotrů / 173

10. Bankéři Boha a první ráj zločinu / 176

Od nacistické po vatikánskou banku / 178

Sindona a Calvi: dva škorpioni v jedné lahvi / 183

Krachy Božích bankéřů / 188

11. Mafie a úpadek sociálního státu / 191

„Stát je jenom fasáda!“ – jednací výbory / 192

Mafiánská moc a zednářské tajemství: kalábrijský model / 196

Mafie a strategie napětí / 200

Od Morovy po Cirillovu aféru / 204

12. Bláznivá kokainová léta / 211

Rozvoj drogových kartelů / 211

Od druhé mafiánské války po palermský maxiproces / 216

Kokain: od Cosa nostra po kalábrijskou mafii / 227

Třetí část

BLAŽENÁ GLOBALIZACE ANEB TRIUMF KOŘISTNICKÉHO SMÝŠLENÍ

13. Rozvoj rudé mafie / 235

Sovětská mafie? / 236

Mafie v Jelcinově stínu / 239

Privatizace, drancování a praní špinavých peněz / 244

Špinavé pakty, červená střecha, zkorumpované aparáty / 247

14. Rozkvět mafiánské buržoazie v Evropě / 253

Klasičtí referenti a moderní koníčky / 254

Neobčanská společnost: skandál s odpady a další vybočení / 260

Jak se výživa a zdravotnictví staly dárkem bossů / 265

Podrobení podnikatelé a podnikatelé-komplici / 270

15. Celosvětová chobotnice, nebo sociální nádor? / 277

Mafiánská živná půda a mafiogenní zóny / 278

Logika mafie po francouzsku / 285

Společnost spektaklu, trojský kůň mafiánského viru / 290

16. Asociace kořistníků / 295

Síť ilegálního finančnictví / 295

Kořistnický kapitalismus a mafiánská logika / 299

Poslední kruh pekla / 307

Poděkování / 312

Poznámky / 315

Jmenný rejstřík / 351

Úvod

Komentátoři politického dění byli dlouhá staletí přesvědčeni, že výkon moci v sobě nutně zahrnuje skrytý rozměr „státních tajemství“, *arcana imperii*, vyhrazených panovnickému rozumu a pro poddané nedostupných. Utajené „neviditelné“ je součástí samotné podstaty moci. S nástupem demokracie pak byl deklarován triumf „viditelné moci“, politické transparency, avšak tyto ušlechtilé principy jsou – přinejmenším zčásti – nadále utopií: v jádru našich společností přetrvávají temné mocnosti a nepřiznatelné zájmové skupiny, které jednají v zákulisí a snaží se demokratická pravidla ohnout ve svůj prospěch.¹ Určité zločinecké organizace v tomto mlhavém útvaru zaujímají zvláštní a mnohdy přehlížené místo. Bylo ve zvyku považovat je za uzavřená sdružení, která působí na okraji společnosti, bez vědomí etablované moci a institucím navzdory, vidět v nich temný protipól společnosti, stojící zcela mimo sféru zákona. Postupně se ale ukázalo, že tato představa dvou oddělených a navzájem neprostupných polí, práva a zločinu, je iluzí, a dnes se od ní povětšinou upustilo. Odborné výzkumy, skandální odhalení a vyšetřování zločinů odkryly hojnost pokoutních známostí, jež oba světy propojují.

Záměrem této knihy není předložit vyčerpávající soupis všech zločinných spolčení, jejichž počet v posledních staletích – zvláště s rozmachem globalizace – strmě narůstal.² Předmětem zkoumání pro nás budou mafie a jejich evropské větve. Vedle své nesmírné rozmanitosti totiž tato „aristokracie zločinu“ nabízí také nejbohatší oblast pozorování pro identifikaci, analýzu a vyhodnocení dosahu „špinavých dohod“, které našim očím zůstávaly tak dlouho skryty. Je nutno pochopit, že problém mafie již dnes není možné omezovat na pole historie zločinu. V některých zemích se mafie stala „podstatnou částí dějin moci“.³

Chci tedy podat politické dějiny mafie v Evropě.

Jak si lze snadno představit, takový projekt je plný nástrah. Jakmile se – především ve Francii – zmíníme o „neviditelné moci“, obestře nás fatální a mnohoznačný stín „teorie spiknutí“. Konspirační pomaatenost

představuje jednu z patologií současného světa, nové technologie ji stavějí snadno na dosah všem zasvěceným a pozorovatel se jich musí vskutku bedlivě vyvarovat. Avšak za tento imperativ střízlivosti a obezřetnosti se někdy platí: obavy z toho, abychom nepodlehli chimérám komplotu a svůdnosti pouhých zpráv, někdy ve výsledku brání porozumění fenoménu mafie v jeho čistě politické dimenzi. V tom tkví nepochybně důvod, proč francouzský odborný výzkum toto téma opomíjel a přenechal jej investigativním novinářům. V Itálii ani v USA tomu tak není, ovšem v těchto zemích představuje mafie takřkajíc známou firmu – a i tam je veřejnost méně vnímavá k prozaické realitě fenoménu a zaměřuje pozornost k jeho románovému či až mytickému rozměru, poutavě oživovanému literaturou a kinematografií.

Nicméně i poté, co jsme jednou rozhodnutí učinit zmíněný jev předmětem zkoumání, narazíme na řadu překážek. Psát dějiny mafie nutně vyžaduje kompetenci v mnoha oborech: téma se dotýká politických dějin i práva, ekonomie, finančních a účetních technik, sociologie tajných společností, antropologie zločinu... Autor, který se podobného podniku odváží, je nucen současně zkoumat všechny tyto oblasti a snažit se načrtnout alespoň trochu pravdivý obraz mimořádně složité skutečnosti. Je navíc vydán napospas fragmentárnosti či přímo nedostupnosti některých zdrojů, a musí se proto spokojit s neúplnými soudními, parlamentními či policejními dokumenty, v nichž je nutno k subjektivním svědectvím protagonistů přistupovat obezřetně. Stejně tak musí nedůvěřovat všemu, co zdánlivě říkají archivy – a ještě více tomu, co neříkají.

Kromě toho se ve světě mafie pohybují i neviditelní aktéři (vraždění bossové, pochybní finančníci, komplici z řad politiků, občané mimo jakékoli podezření, neviditelní rádcové, anonymní zabijáci), kteří jsou veřejnosti většinou neznámí, a prvořadou roli někdy hrají druhořadé postavy, což je další obtíž pro každého, kdo se na toto stínové divadlo, ovládané tajnostmi a zastíráním, snaží posvítit. Chápeme, proč badatelé holdující pozitivistickému přístupu ke společnostem projevují vůči výzkumu pochybných aktivit, neumožňujících statistické zpracování, instinktivní zdrženlivost: přesná váha organizovaného zločinu představuje „černou cifru“, jež se zcela vymyká přesným metodám a zavdává často podnět ke zcela pošetilým odhadům – čímž se také vysvětluje,

proč se ve svém výkladu nebudu ohánět čísly. Zřít se však analýzy mafiánských společností pod záminkou toho, že máme k dispozici jen nespolehlivá a nejistá data, znamená setrvat v neznalosti ohledně zásadního fenoménu dneška.⁴ Poslední, málokdy zmiňovaná obtíž spočívá v tom, že schází jakákoli obecně sdílená představa o zločinnosti jako takové – o její definici, jejích attributech, jejím významu – a neznáme ani rozsah zóny, kterou pokrývá. V závislosti na prostředí se závažnost toho či onoho zločinu posuzuje velice odlišně: na daňový únik nebo krádež v dílně pohlíží dělník a generální ředitel odlišně a ani badatelé se někdy neshodnou na závažnosti a zajímavosti skutků, jimiž se zabývají.

Připadá mi, že jediným rozumným postupem, jak v rámci těchto nedozlatelných omezení dospět k výsledku, je probádat materiál tak, jak jej máme k dispozici, utřídit jej, filtrovat, uspořádat a poté s náležitou obezřetností nabídnout pro skutečnosti, které vyjdou najevo, smysluplný výklad. Mnozí (zvláště italští) vyšetřovatelé a soudci za poslední půlstoletí díky této obezřetné metodice a mnohdy za cenu ohrožení vlastního života citelně rozšířili naše poznatky o mafiích. Kniha, kterou vám zde předkládám, za mnohé vděčí nesčetným archivním dokumentům, jež objevili, a objasněním, která k nim podali. V této nesmírně bohaté literatuře však většina autorů klade zvláštní důraz na jedno období, jeden region, a především jeden zvláštní přístup: kriminologický, ekonomický, antropologický. Mým cílem je naopak vysledovat *politické dějiny* mafií v Evropě a využít přitom rozmanité poznatky, jež jsou k tomuto dalekosáhlému tématu dostupné. Jde o téma vskutku příliš rozsáhlé na to, aby je bylo možné rozumně zpracovat v planetárním měřítku (fenomén mafií existuje i v USA, Japonsku a Číně). Rozhodnutí omezit se na Evropu se mi zdá racionální vzhledem k tomu, že se na tomto kontinentu zrodily tři nejdůležitější mafiánské organizace: mafie sicilská, neapolská a kalábrijská. Je potřeba pochopit, jak mohla maličká zločinecká struktura, zrozená na sklonku Neapolského království, projít natolik podivuhodným rozkvětem, že se stala „vzorem“ a našla následovníky.

Vyjdou tedy od zločineckého *ancien régime* ve snaze zachytit vznik nových podob organizovaného zločinu v sicilské a neapolské kolébce.

Právě v těchto středomořských oblastech s sebou brutální přechod od „feudalismu“ ke kapitalismu přinese vznik premafiańských „sekt“. Pod záštitou „minimálního státu“, který takřikajíc hledí jinam, si „podnikatelé s násilím“ přisvojí kontrolu nad společností a územím a pak postupně nahradí rodící se liberální moc i ve správě veřejného pořádku. Jistě, rozmach zločinu má v různých regionech rozličné podoby, avšak ve všech se shodně vyskytují „špinavé dohody“, uzavřené skrytě mezi společenskými elitami a kriminálním podsvětím. Tento systém měl přetrvat až do nástupu demokracie koncem 19. století. Nejprekvapivější je, že mafiańské společnosti nezkrotí ani režim opřený o všeobecné volební právo, právě naopak: s přispěním demokracie se před nimi rozprostrou doposud nevídané obzory a díky napětím vzešlým ze „společenské otázky“ získají nové příležitosti. „První globalizace“ v letech 1870–1914 mafii umožní zapustit trvalé kořeny v Americe. A pokud by si někdo myslel, že tam, kde ztroskotala demokracie, uspěje fašismus, na následujících stránkách uvidíme, že opak je pravdou.

Nedomnívám se ovšem, že by fenomén mafií měl shodnou podstatu s demokracií nebo kapitalismem; bohužel se ale ukazuje, že mafie umějí z neřešitelných rozporů obou systémů – zvláště v období krize – skvěle těžit. Období studené války, jež se kryje s érou příslibů sociálního státu, je dokladem toho, jak složité metody a jakou hojnost prostředků mafiańské síť nasadí, aby na liberální ekonomice mohly soustavně parazitovat. K tomu připočteme, že jim boj proti komunismu dodal politickou užitečnost a zajistil jim nepřiznatelné formy ochrany. S pádem Berlínské zdi a nástupem globalizace si mafiańský model dobude nová území a politický příběh mafie vzdor všemu očekávání získá nevídaně vysoké obrátky. V Evropě, a zvláště v bývalém sovětském bloku, se začnou množit zločinné síť nového typu. Stejně jako u společnosti zrozené na počátku 19. století se i zde pokusím předvést bájně zisky, jichž mafie dokázaly nabýt ze šancí skýtaných náhlou a nemilosrdnou ekonomickou liberalizací.

Mafie se rozvíjela v příšeří demokracie a kapitalismu a nikdy na sebe nevzala podobu globální chobotnice, jaká jí bývá přisuzována. Nedrží se žádného uceleného plánu ani vyhraněného politického záměru, neusiluje o podrytí stávajících institucí a nechce demokracii nahradit.

Obvyklými korupčními prostředky a stále důmyslnějšími metodami, které jí nabízejí nové technologie, se především snaží nastolit vlastní zákon a prosadit své kořistnické smýšlení, tak aby se mohla pořád a se stále nižšími náklady obohacovat. Zároveň je ale spolehlivě doloženo, že její neustálé rozpínání narušuje demokracii, svět obchodu i směnný systém – dokonce do té míry, že dnes existují mafiánské praktiky nezávislé na mafiánských strukturách a začínají zamořovat i Francii a další země, o nichž jsme se doposud domnívali, že jsou těchto jevů ušetřeny.

Tato neviditelná moc tedy představuje nejen badatelské téma, ale i aktuální politickou výzvu, a porozumění jednomu a druhému je navzájem propojeno.

PRVNÍ ČÁST

ZROD MAFIÁNSKÉ MOCI

(Od počátku 19. století do druhé světové války)

Ancien régime organizovaného zločinu

Chceme-li si názorně představit jedinečnost mafie v okamžiku jejího úsvitu, dokonalým příkladem je trápení, které na začátku sedmdesátých let 19. století postihlo doktora Gaspara Galatiho. Tento renomovaný palermský chirurg vlastnil krásný statek – *fondo* Riella – na předměstí Palermo. Aféra Galati dokládá existenci zločinecké „sektu“, která v té době už dobré půlstoletí operovala v okolí bohaté sicilské metropole, v kraji, jenž byl pro své vzkvétající plantáže pomerančovníků a citroníků nazýván Conca d'Oro čili Zlatý roh.⁵ Když doktor Galati v roce 1872 *fondo* Riella zdědil, citrusový velkosad již nevzkvétal jako kdysi. Hospodářství – dlouho efektivně řízené doktorovým tchánem, který je výrazně zmodernizoval – začalo nepochopitelně upadat. V posledních měsících života dostával Galatiho tchán stále důraznější výhrůžné dopisy, což velmi těžce nesl a nejspíš právě kvůli nim zemřel na srdeční selhání. Mezi lidmi se říkalo, že původcem dopisů je správce statku, jistý Benedetto Carollo. Doktor Galati začal pátrat a odhalil, k jaké zvláštní hře se tenhle Carollo propůjčil. Již několik let defraudoval 20 až 30 % sklizně, kterou odvážel vždy v noci. *Fondo* tak najednou nedokázalo plnit objednávky. Bylo zjevné, že se Carollo snaží poškodit dobré jméno statku. Mezi palermskými obchodními agenty začalo kolovat mínění, že *fondo* Riella je „špatný dodavatel“. Doktor Galati se v roce 1874 rozhodl Carolla propustit a přijmout nového správce. Když nový zaměstnanec 2. července 1874 večer vykonával obchůzku panství, několika výstřely ho zabili číhající vrazi. Doktor choval podezření, že jde o pomstu bývalého správce, a vyslal svého syna na komisařství v městečku Uditore, aby zde své pochybnosti předeštel. Místní inspektor však na doktorovo upozornění vůbec nevzal ohled a zatkl dvojici mužů, kteří s případem očividně neměli nic společného a pro nedostatek důkazů byli takřka obratem propuštěni. Doktor Galati tuto zaslepenost přičetl neschopnosti venkovského policisty.

Podivná záležitost

Pak se ale začaly dít prapodivné věci: doktora navštívilo vícero statkářů z okolí, přátel i prostých známých, s nimiž se Galati mnohdy potkal v palermských salonech, a všichni ho diskretně pobízeli, ať Carolla přijme zpátky. Galati nechápal, jaký mají tyto návštěvy smysl. Proč se místní význačné osobnosti starají o osud jednoho nespolehlivého zaměstnance? Galati si najal nového správce Gaetana Cusumana. Obdržel další výhrůžné dopisy a všechny končily stejně: doktor musí přestat najímat „bezectné vyzvědače“ a vzít zpátky skutečně „čestného člověka“ Carolla! Galati buď nebyl schopen tyto šifrované narážky rozklíčovat, nebo to odmítal, a tak se znovu vypravil na komisařství, aby zde sedm výhrůžných dopisů předložil jako přitěžující důkaz možné spolupiny propuštěného zaměstnance. Inspektor z Uditore vzal Carolla do vazby, ale po několika hodinách ho musel propustit: negramotný správce očividně nemohl být pisatelem anonymních dopisů. Nikdo si nepoložil otázku, zda je někdo nemohl napsat místo něho...

Ten spěch ohledně Carollova propuštění byl podezřelý. Po návratu domů doktor Galati pochopil, že správce musí mít komplice. Zapátral na vlastní pěst a brzy pochopil, že Carollo má tajného ochránce, jímž je bohatý statkář z okolí a velice mocný muž, don Antonino Giammona. Giammona, narozený roku 1820 v Passo di Rigano v palermském regionu, pocházel z nemajetné rodiny, nicméně i coby prostý rolník se aktivně zasadil proti Bourbonům při Garibaldiho vyloštění v roce 1860. Podařilo se mu navázat pevné vztahy s vlivnými osobnostmi liberální revoluce, s lidmi, kteří od sjednocení země měli moc nad Sicílií. V sedmdesátých letech se tento polohrdina sjednocené Itálie coby padesátník stal výraznou postavou palermského předměstí. Stál v čele zvláštního náboženského bratrstva, terciářů svatého Františka z Assisi, což ale – jak se šeptalo v Uditore – byla jen vnější fasáda tajné a krvavé organizace, jejímž cílem bylo držet v hrsti všechny dobré pěstitele z okolí. Antonino Giammona byl člověk zasmušilý a zabraný do sebe, takřka zamlklý, avšak ve skutečnosti byl „nadutý pýchou“ a jeho chamtivost neznala mezí. Podařilo se mu zverbovat regiment chudých venkovanů, kteří mu za to, že jim navrátí důstojnost, byli oddáni na život a na smrt.

Jeho lidé byli uváděni do spolku rituálem hodným sekty: přistupující členové skládali slib věrnosti v podivném obřadu, při němž je don Antonino bodl do prstu a nechal jejich krev stéci na ohnivý obraz světce. Lstí nebo hrozbami je pak prosadil coby správce nebo intendanty na okolních panstvích. Jakmile byli dosazeni, spočívala jejich strategie v ovládnutí statku. Zasvěcenci měli za úkol vybírat „daň“ z plodin odprodávaných palermským agentům a peníze odevzdávat donu Antoninovi. Většina majitelů se na svých panstvích nevyskytovala, takže si ničeho nevšimli, a ostatní této defraudaci neměli jak zabránit, pokud nechtěli, aby jim statek vyhořel nebo byl vydrancován. Lépe tak chápeme, proč se některé význačné osoby tak naléhavě snažily, aby Galati vzal správce Carolla zpátky a s celou záležitostí skoncoval; tito lidé věděli, co by ho taková tvrdošijnost mohla stát. Zároveň ale tito vlastníci byli hlavními obhájci nastoleného systému. Giammonovi terciáři je chránili před ostatními zločineckými skupinami, zvláště před konkurenčním klanem „Amorosů“, kteří se snažili prosadit stejným způsobem. Amorosové ostatně „chránili“ posledního zabitého správce na *fondo* Riella; to proto ho anonymní dopisy zasílané doktoru Galatimu označovaly za „zrádce“. Don Giammona soudil, že výhradně jeho lidé mohou „ohlídat“ statky na území, jež chtěl mít „pod dozorem“. Jeho bratrstvo tak dokázalo proměnit vydírání ve vnucenou ochranu.

Krátce nato byl nový správce na *fondo* Riella při procházce městečkem Uditore zasažen za bílého dne třemi výstřely. Pachatelé měli za to, že je mrtvý, jemu se ale podařilo zázrakem uzdravit a útočníky, mezi nimiž byl i Carollo, poznal. Jeho svědectví bylo klíčové. Tlak na doktora Galatiho se znásobil. Dopisy hrozily smrtí jak jemu, tak jeho dětem a popisovaly život rodiny do takových podrobností, že doktor nemohl spát. Takto přesné informace mohli pachatelé získat jedině od policejních či justičních hodnostářů. Vyděšený lékař se i s celou rodinou zabarikádoval v usedlosti za zavřenými okenicemi, nikdy nevycházel sám a byl neustále ozbrojen. Netrpělivě čekal na soud s Carollem, aby rozsudek s těmito praktikami skoncoval. A tehdy ho zasáhla poslední rána: po propuštění z nemocnice se správce Cusumano rozhodl své svědectví odvolat. Galati pochopil, že se na svědka obrátili lidé dona Giammony a vyjednali s ním cenu za mlčení. Po správcově odvolání už

nebylo z čeho Carolla obvinít! Doktor Galati zcela ztratil naději, že by se někdy domohl spravedlnosti, a raději se s rodinou odstěhoval mimo Sicílii. Jeho statek zůstal predátorům napospas. Krátce nato dokonce Carollo obdržel povolení, že tam může ve společnosti dona Giammony a prvního předsedy palermského odvolacího soudu jít lovit!

Po přestěhování do Neapole se však doktor Galati pokusil zburcovat veřejné mínění a v srpnu 1875 vydal podrobné vyličení svých útrap, přičemž dal najevo, že jeho případ není na západě Sicílie zdaleka jediný. V přípisu nazvaném *Případy z Malaspiny a mafie na palermském venkově* (*I Casi di Malaspina e la mafia nelle campagne di Palermo*) připomněl římským úřadům, že městečko Uditore s osmi stovkami obyvatel zažilo jen za rok 1874 třicet čtyři vražd, které se nevyhnuly ani ženám a dětem. Okolí Palerma je již mnoho let zmítáno násilím. V Malaspině jsou pachatelé veřejným tajemstvím, avšak obě zločinecké „rodiny“ Giammonů a Amorosů, upozornil Galati, nikdo nevyšetřuje. Proč je policie nečinná? Kdo tyto zločince chrání? A z jakých důvodů?

Galatiho líčení mimo jiné otevřelo Italům oči ohledně nutnosti vážně se vyrovnat s problémem, který se neomezoval na otázku bezpečnosti. Pro nové Italské království, jež se chtělo vyrovnat velkým evropským zemím, se jednalo o zásadní věc, a stát proto na Sicílii vyslal parlamentní vyšetřovací komisi, která po několika měsících zveřejnila rozsáhlou zprávu; pod názvem *Společenská a hospodářská situace na Sicílii* ji sepsal palermský policejní prefekt Romualdo Bonfadini.⁶ Otázka veřejného pořádku na Sicílii na sebe od té chvíle poutala živý zájem italských intelektuálů, kteří se jako první v Evropě zamýšleli nad doposud neznámou podobou organizovaného zločinu. Prvořadý liberální historik Pasquale Villari se v *Dopisech ze Středomoří* zmiňuje o existenci zločinecké síly, která je ve zbytku Evropy neznámá a na Sicílii nese označení „mafie“.⁷ O skutečné prohloubení otázky se však zasloužili dva toskáňští šlechtici, kteří na tuto kriminální podivnost zaměřili pozornost v téže době, totiž baron Sidney Sonnino, který se po roce 1906 dvakrát stane ministerským předsedou, a baron Leopoldo Franchetti, liberální ekonom a humanista, žák Johna Stuarta Milla. Franchettiho publikace způsobí naprostou revoluci ve znalostech světa organizovaného zločinu, jeho složení a jeho konexí, a umožní vymezit

specifičnost této „mafie“ v porovnání s historickými podobami organizovaného zločinu. Pokud máme tento úkaz pochopit, je nutné se vrátit ještě o něco více do minulosti.

***Latrocinium* a „dvůr zázraků“**

Bylo by naivní si představovat, že mafie byla vůbec první formou zločinného spolčení. Zločinecké bandy znala antika, středověk i novověké monarchie – stačí si vzpomenout na piráty v Alexandrově říši, na zbojníky v Sherwoodském lese pod vedením slavného Robina Hooda, na Cartouchovu bandu, která za regentství řádila u „dvora zázraků“ (jak se přezdívalo pařížské čtvrti brlohů), nebo na Mandrinovu tlupu, jež za časů osvícenství obírala bohaté držitele berních licencí (*fermiers généraux*). Různé podoby lupičství byly dokonce inspirací pro „romantickou“ a často klamnou nebo anachronickou představu, která banditu a piráta oslavovala coby první vykonavatele „společenské vzpoury“.⁸ V tomto „imaginárním pirátovi“ coby podvědomém ocenění všech budoucích forem dravého banditismu se spojovala vzpoura chudých proti bídě s lapkovstvím u obchodních cest, kterou někteří prozíravější právníci označovali termínem *latrocinium*.⁹ Toto profesionální loupežnictví, tvořící skutečné (tu pevněji, tu volněji organizované) „ligy“, terorizovalo bohaté vlastníky i chudé venkovany a stejně jako pirátství nemělo žádnou „sociální“ dimenzi. S tím, jak se prosazuje moderní stát, daří se mu též více či méně získat navrch i nad tímto fenoménem a toto „ovládnutí násilí“ – spíše než hospodářský nebo technologický pokrok – vyznačuje podle Norberta Eliase skutečný „civilizační proces“, jak v Evropě působil od renesance.¹⁰ Zvláště jej lze konstatovat v nejlépe spravovaných monarchiích, tedy v tudorovské Anglii a poté v bourbonské Francii.

Latrocinium však nikdy zcela nevymizelo. Jedna zvláštní forma loupení přetrvá po celou éru *ancien régime*. Ve své studii o Středomoří za vlády Filipa II. načrtl Fernand Braudel v kapitole nazvané „Bída a banditismus“ pozoruhodný obraz silových vztahů uvnitř italských vojenských tažení mezi elitami a těmi nejbědnějšími vrstvami společnosti.

Braudel upozorňuje na jeden často opomíjený fakt: mnozí lapkové by nemohli represí oficiální moci přežít, kdyby nedokázali s velkopány nebo jejich intendanty navázat tajné svazky. „Za banditismem, tímto pozemním pirátstvím, nacházíme *neustálou podporu ze strany pá-nů*,“ uvádí Braudel.¹¹ Tyto nepřiznatelné aliance, silnější tam, kde je stát naopak slabší, nezanechaly mnoho stop, jen několik zastřených vzpomínek a strach podněcovaný některými barony, o nichž se říka-lo, že jsou obklopeni násilníky, mnohdy vrahy, které historie nezazna-menala. Pisatelé pochlebnických životopisů se vynasnažili, aby jména těchto zločinců upadla v zapomnění. Historik Giovanni Marrone, který se zabýval Sicílií v 17. století, jich však několik objevil. „Banditismus“ označuje za „ozbrojenou sílu baronů“¹² a dokládá vícero případů, kdy baroni využili faktickou nepřítomnost státu k paktování s lupiči a na-stolení „mafíánské vlády“ (*dominio mafioso*) v době, kdy ještě sám po-jem mafie neexistoval.¹³

K těmto tajným spojenectvím mezi zločinem a velkými majetky nedo-cházelo pouze ve Středomoří. Připomeňme si trend pozemkové privati-zace čili ohrazování (*enclosures*), díky němuž liberální Anglie počínaje polovinou 18. století zažila „ekonomický vzlet“ a ocitla se na prvním místě v žebříčku průmyslových zemí. Tato „revoluce velkostatků“ se odehrála na základě rozsáhlé a systematické krádeže pozemků. Už v 16. století kancléř Thomas More tepal „vrchnostenskou hrabivost“.¹⁴ Vyhánění se v Anglii provádělo s nemilosrdnou brutalitou a britská šlechta využila k vypuzení venkovanů všech dostupných prostřed-ků včetně nasazení zločineckých band a násilníků nazývaných *volun-teers*.¹⁵ Tyto tajné svazky mezi šlechtou a zločinem však na sever od Alp po završení procesu pozemkové privatizace v 18. století vymizely. Jinde se historie odvíjela odlišně a například v Neapolském království tento systém vzkvétal dál. Ještě v době osvícenství jeden neapolský právník podotkl, že „banditův venkov a knížecí město jsou světy žijící ve skrytém spolčení“.¹⁶

Skutečnými pány hry však zůstávali sicilští baroni a další velcí vlast-níci (*personas poderosas*), kteří na svých pozemcích měli v rukách právo vznešené i nízké. Oni mohli rozhodovat o životnosti těchto band, a když jim přestaly být k užitku, bylo pro ně snadné nastražit léčku a zbavit

se jich. Takto zmizela banda proslulého lupiče Testalongy v polovině 18. století, která několik let v ovzduší hrůzy vládla sicilskému vnitrozemí.¹⁷ Když už „šlechtici, kněží, mniši“, kteří využívali jejích služeb, měli Testalongových „výbojů“ dost, byl i se svými pomocníky udán, všichni byli vydáni katu, štaté hlavy byly rozeslány do vesnic, odkud jednotliví bandité pocházeli, a zbytek mrtvol vystaven na různých místech, kde se dopustili zločinů – s cílem nahnat hrůzu banditům ještě živým, jak napsal kníže trabijský! Až do zhroucení předrevoluční společnosti měla hru v hrsti sicilská šlechta a mohla po libosti využívat zločineckých band, jež byly podle situace vydány napospas buď spravedlnosti samotného pána, nebo panovníka...

Avšak stav, který ve druhé polovině 19. století vyzorovali italští intelektuálové v okolí Palerma, se od této minulosti zřetelně lišil. V roce 1812, kdy se zhroutila stará aristokratická společnost, proběhlo na Sicilii vícero záhadných změn a ty některým zločineckým bandám zajistily moc, s jakou se do té doby nemohlo kdekoli jinde v Evropě nic měřit. Lze v tomto ohledu mluvit o bezprecedentním „kvalitativním skoku“: některé bandy se osamostatnily a pracovaly propříště jen za sebe, přičemž si ale uchovaly vazby na své někdejší ochránce. Nejpozoruhodnějším dokumentem pro analýzu tohoto vývoje je přípis Leopolda Franchettiho, tvořící druhou část šetření, které vykonal společně se svým přítelem Sonninem.¹⁸ Franchettiho výzkum je sice poznamenán některými konzervativními předsudky, jež jsou jeho době vlastní, nicméně celkově představuje zdaleka nejpronikavější a nejhlubší rozbor fenoménu mafie v okamžiku zrodu. Franchetti byl liberální intelektuál a jeho stať o sicilské mafii je dnes v oboru kriminologie klasickým pojednáním, podobně jako Tocquevillův spis *Demokracie v Americe* v oblasti politického myšlení. Baron Franchetti chtěl svou zemi osvobodit od jevu, jehož nebezpečnost zřetelně tušil. Byl horlivým vlastencem a roku 1917 po těžké porážce italského vojska u Caporetta spáchal sebevraždu. Význam jeho díla bude bohužel pochopen až v návaznosti na vyšetřování soudce Falconeho v osmdesátých letech 20. století! Tolik ztraceného času...

„Středověké a feudální rysy“

V jakém směru byl Franchetti vizionářem? Pochopil, že brutální pád předrevoluční společnosti a nástup nového, liberálního a kapitalistického režimu proměnily rozložení zločinu na Sicílii. Když ale toskánský baron svůj výzkum zahajoval, ani zdaleka neměl představu o dosahu této změny. Ve shodě s mnoha svými intelektuálními současníky se domníval, že zločinnost je dcerou bídy a nouze. Proto jeho výzkumy započaly v sicilském vnitrozemí, ještě chudém a divokém, na vyschlé půdě, ničené pražícím sluncem a nadále ovládané mocnou aristokracií, jež od nepaměti panuje na svých rozsáhlých pozemcích (*latifundia*). Velice záhy však pochopil, že zločinecké velkopodnikání sice v těchto vnitrozemských provinciích není neznámé, nicméně jeho rozmach nezapočal zde.¹⁹ Mafie se zrodila v blahobytné Conca d'Oro, asi stokilometrovém pásmu, jež obepíná Palermo a Piano dei Colli až po městečka Villabate a Bagheria a zahrnuje Monreale, kde sady za vysokými zdmi plodily nejvyhledávanější pomeranče a citrony v Evropě. Tyto citrusové velkosady však nebyly jen bohaté, ale také řízené nejmodernějšími metodami. Je tedy snad mafie plodem bohatství, ne bídy? Franchettiho, který věřil v pokrok a jeho příznivé účinky, tento nález zneklidňoval. Aby vyřešil tento zdánlivý paradox, přičítá se závěrům rodící se ekonomické vědy, začal rozmlouvat s účastníky místního dění. Vypravil se za palermskými soudci a policisty, na něž někdy padalo obvinění, že mafiany brání, hovořil s piemontskými funkcionáři, kteří se právě vylodili na Sicílii a – podle vlastních přiznání – byli situací na místě zaskočení a zděšení. Setkal se také s velkostatkáři z Conca d'Oro, mimo jiné s baronem Turrisim Colonnou, který v roce 1864 vydal pozoruhodnou studii *Bezpečnost na Sicílii*.²⁰ V této knize se baron zmínil o existenci zločinecké sekty – výrazu „mafie“ se v té době ještě užívalo jen velmi vzácně –, jež údajně vznikla před dvaceti lety a dokázala si hrůzovládou podmanit obyvatele bohatých krajů Palermo, Trapani a Girgenti (budoucí Agrigente). Podle Turrisiho tyto regiony připomínají zemi ve stavu obležení. „Ti nejzámožnější vlastníci na svých panstvích nežijí a málokdy je navštěvují,“ napsal. „Vydávají se na ně jen ti nejodvážnější, ale vždy s doprovodem a vyzbrojení, jako by se pohybovali mezi

asijskými a africkými barbarskými kmeny.²¹ Sekta je viníkem mnoha zločinů od systematických krádeží dobytka přes vysušování plantáží po uchvácení půdy a vraždy. Všechny tyto zločiny v zásadě zůstávají nepotrestány, neboť mimořádně dobře uspořádaná sekta disponuje velkou mocí a má četné konexe na „vysokých místech“.

Tento poslední aspekt připadal Franchettimu nejpodivnější. Takto rozšířenou zločinnost bylo možné objasnit jedině tím, že je státní moc slabá. Jistě, nově vzniklé Italské království nikdy pořádně nedokázalo prosadit na Sicílii a ve zbytku jižní Itálie (takzvaného Mezzogiorna) onen „monopol legitimního násilí“, jenž je – podle definice, kterou pár let nato předloží Max Weber – znakem každého státu hodného toho jména. Franchetti však chápal, že příčinou neúspěchu zde není výhradně nedostatek policejních prostředků. S tím, jak jeho průzkum pokračoval, dostalo se mu od některých Sicilanů důvěrného ujištění, že „vrstva podněcovatelů nepokojů se nachází v situaci, která je se situací zločinců v ostatních zemích zcela nesrovnatelná“. Ze začátku Franchetti podobným obviněním vůbec nevěnoval pozornost, avšak s přibývajícimi rozhovory byly tyto zvěsti čím dál naléhavější. Všichni, kdo byli ochotni porušit mlčení, mu říkali skoro totéž: zločiny této „mafie“ nejsou skutky běžných banditů jako kdekoli jinde v Evropě. Na Sicílii jsou ve skutečnosti páchány rukama nebo z pověření „ctihodných“ osob, které někdy jednájí v zastoupení ještě mocnějších lidí. Vedle Antonina Giammony někteří zmiňovali i další jména, rod Guccione nebo Nicolosi, což byli nesmírně bohatí správci panství, pro něž se na Sicílii užívá označení *gabellotti*. Tyto muže obestírala hrůzná pověst, Franchetti je však neváhal v palermském kraji navštívit. Příslušníci této nové venkovské buržoazie spravovali ohromné statky, čítající několik set hektarů, a jejich nenasytnost byla naprosto nevídaná. Po setkání s nimi začal Franchetti pochybovat o prospěšnosti nového ekonomického systému. S obavami popsal, jak snadno umějí tito všehoschopní lidé – a zvláště „středostavovští podněcovatelé nepokojů“ (*facinorosi della classe media*) – díky bezuzdné svobodě hromadit majetek.

Ve svém průzkumu Franchetti uvádí, že všichni mafiánští šéfové (*capì mafiosi*) jsou zámožní lidé, a zdůrazňuje, že tento rys v ostatních civilizovaných zemích nenajdeme.²² Podle toho, co se říkalo mezi lidmi,

byl skutečnou hlavou či přinejmenším jedním z „patronů“ zločinecké sekty, jež řádila v okolí Uditore, šlechtic: baron Turrisi Colonna. Baron podal Franchettimu mimořádně přesný popis těchto sekt, což se možná vysvětluje tím, že je zná zevnitř. V Palermu není nijak zvláštní, že týž člověk odsuzuje ve dne, co hájí v noci... Franchetti si to uvědomoval, avšak aristokratické předsudky ho vedly k domněnce, že velmoži nejsou režiséry, nýbrž oběťmi systému; i tak ale musel přiznat, že si zde někteří sicilští baroni přišli na své. Například si považovali za čest, že chrání ty nejkrutější bandity. Tento duch „vysoké ochrany“ učinil na mladého toskánského šlechtice velice silný dojem. Franchetti v něm spatřoval „jeden z nejvýznamnějších středověkých a feudálních rysů“²³ palermské šlechty a vyvodil odtud, že stará elita provozuje – buď kvůli nárůstu vlastního bohatství, nebo z obavy z odvety – svého druhu dvojí hru, která ji přesahuje. V domnění, že i ve světě bezuzdné konkurence může uchovat feudálního ducha předrevoluční společnosti, zločince raději řídila, než aby se jimi nechala obtěžovat. A zločincům zas vyhovovalo moci se s barony a jejich správci dohodnout, neboť jim to před úřady zajišťovalo jistou beztrestnost a skýtalo jim to velkou výhodu před prostým lidem a ostatními bandity...

Před čtvrtstoletím se v okolí Palerma ustavil zvrácený a mocný systém, jenž přerostl až ve vznik jednotné skupiny, která se podle Franchettiho od spodní až po nejvyšší příčku na společenském žebříčku drží shodných pravidel a sleduje společné zájmy. Tato skupina využívá páchání zločinů racionálně, podobně jako když ředitel podniku využívá surovinu. Proto Franchetti hovoří o „průmyslu násilí“ a podotýká, že jeho fungování sleduje logiku *ryzího prospěchu*, dokonale uzpůsobenou novému, tržnímu smýšlení. Zločin se těmto „podněcovatelům nepokojů“ představuje jako průmyslová činnost, jež jim má umožnit co nejrychleji dospět k cíli. Takové zjištění nemohlo potěšit liberálně smýšlejícího Franchettiho, kterého vnitřní poctivost nutila dodat, že mafiánští vůdcové (*capi mafiosi*) připomínají „kapitalistu, impresária a ředitele továrny“ v jedné osobě:

[Mafián] řídí rozdělení práce a úkolů a dohlíží na ukázněnost zaměstnanců, ukázněnost, jež je v této [tj. zločinné] činnosti stejné

nepostradatelná jako v jakémkoli jiném průmyslovém oboru, máme-li si zajistit hojné a soustavné zisky. Mafiánskému vůdci přísluší rozhodovat podle okolností, zda je po jistou dobu nutné násilnosti pozastavit, nebo naopak zvýšit jejich četnost a brutalitu. Při výběru toho, jaké operace provádět, které osoby využít a jakou formu násilí nasadit, se patron musí přizpůsobit tržním podmínkám.²⁴

Celý ten systém zločinného drancování působí jako obrazné vyjádření nového ducha kapitalismu, dovedené do krajnosti! Právě v tom podle Franchettiho tkví takřka darwinovská „modernost“ mafie. V ekonomickém systému, který se počíná 18. stoletím a Mandevillem otevřeně odtrhl od klasické morálky, není pro dosažení úspěchu nic účinnějšího než „průmysl násilí“. Šéfové tohoto zvláštního „průmyslu“ s manažerským důvtipem koordinují provádění vražd, které mafii zajišťují „auru nevyhnutelné a neúprosné síly“. Coby stoupenec liberální školy však Franchetti nedokázal takové konstatování přijmout, a jak sám přiznal, připadalo mu *a priori* nepochopitelné. Mezi stoupenci osvícených názorů byla „buržoazní“ třída v širokém smyslu považována od dob Francouzské revoluce za prvek řádu a bezpečí. Obecně tato třída tíhne k obchodním a mírumilovným aktivitám, které jí dovolují vylepšit svůj úděl a podnitit ekonomický rozmach. Avšak v Palermu a jeho okolí platí pravý opak, ačkoli přitom město patří mezi nejbohatší v Evropě. Skupina bezohledných měšťanů, takzvaní *facinorosi*, zde – upřesňuje Franchetti – založila „společenskou instituci“, která spočívá na kořistnictví, instituci „s vlastními aktivitami a zájmy, svébytně existující společenskou sílu“.²⁵

Byly to první zárodky toho, co dnešní italská kriminologie nazývá „mafiánská buržoazie“. Proč se ale tento fenomén zrodil právě v Palermu? Jeho vznik očividně nebyl spontánní. Franchetti v něm spatřoval výsledek „zvláštních okolností, vplynuvších z nového uspořádání“, tedy z nástupu nového, liberálního pořádku, který na Sicílii ze zcela specifických důvodů velice rychle zdegeneroval.

Mafie před vznikem mafie

Přechod od tradiční, „aristokratické“ společnosti ke společnosti nové, „liberální“, neproběhl v Evropě bez obtíží. Za Francouzské revoluce s sebou tento přechod přinesl zvrat v pozemkovém vlastnictví, který v podstatě všude tvrdě postihl staré společenské vrstvy, především zchudlé šlechtice a nemajetné rolníky. Nikde jinde však tato změna nebyla v západní Evropě tak pozdní a tak nemilosrdná jako v Neapolském království. Proběhla tu pod tlakem Francouzů a Angličanů a v různých oblastech na sebe vzala rozličné podoby. V Neapoli a na jihu kontinentu bylo zrušení feudálních práv vyhlášeno zákonem z 2. srpna 1806, zformulovaným podle francouzského vzoru zrušení šlechtických výsad;²⁶ avšak na Sicílii, která přešla pod britskou nadvládu, se tento text nevztahoval. Nicméně i sicilská ústava z 19. července 1812, sepsaná na podnět Britů, počítala v XI. hlavě obdobně – ale v porovnání s francouzským zákonem méně radikálně – se zrušením feudálního řádu.²⁷ Tato otázka proměny pozemkového režimu, v historiích mafie často opomíjená, se ukáže jako rozhodující, neboť jak správně pochopil Franchetti, zrušení feudálního systému vyvolá skutečnou honbu za pozemky, která objasňuje vznik prvních „premafiánských“ zločineckých společností, označovaných za sekty.²⁸ Může to být překvapivé, avšak přinejmenším podobné rysy nalezneme při přechodu od socialistické ekonomiky k liberální také v Rusku.

Konec feudalismu a dominový efekt zločinu

Na rozdíl od Francie byl v Neapolském království zánik feudálního režimu svázán s bleskurychlým a někdy i krvavým „velkým výprodejem“. Zrušení starého agrárního systému, zahájené v letech 1806–1812 a za vlády Bourbonů po roce 1815 dokončené zákony z let 1817 a 1824, postupně uvrhlo zchudlou šlechtu do nouze, jakou prožívá rodina

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy ***Neviditelná moc***.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.